

İslam Hukukunda Merkezi Ezan Sistemi ile Ezanmatik'in Hükmü¹

The Provision of the Central Adhan System and Ezanmatik in Islamic Law

Dr. Emrah DEMİRTAŞ

ORCID: 000-0003-3967-4523

Diyanet İşleri Başkanlığı Tuşba İlçe Müftüsü, Van/Türkiye, emrahdemrtas@hotmail.com

*Makale Bilgisi/Article Info: Geliş/Received: 05.12.2024 Düzeltme/Revised: 12.12.2024
Kabul/Accepted: 13.12.2024*

Araştırma Makalesi / Research Article

Atıf / Cite as: Demirtaş, E. (2024). İslam Hukukunda Merkezi Ezan Sistemi İle Ezanmatik'in Hükmü.
Antakiyat, 7(2), 174-191

Öz

Ezan, İslam'ın sembollerinden bir sembol olup tarih boyunca kendisine değer atfedilmiş, Müslümanların fethettiği bütün topraklarda ezan gerek minareler gerekse yüksek bina, ev veya yüksek tepelerde okunmuş, ezanın okunmasıyla beldenin emniyet yurdu olduğu hissiyatı doğmuştur. Ayrıca ezan sedasının yükseldiği topraklarda canın malın güvende olduğu bu beldelerde kimsenin başına bir kötülüğün gelmeyeceği, bu hususta sadece Müslümanlar değil, diğer sair dinlerde olanların dahi gönül rahatlığıyla kalabildiği mekânlar olmuştur. Çalışmamızda İslam'ın ilk dönemlerinde Müslümanlar arasında cari olmayan ve daha sonra ortaya çıkmış olan merkezi ezan sistemi ile ezanmatikin hükmünü ele alıp incelemeye çalıştık. Konunun daha iyi anlaşılması için ezanın kavramsal çerçevesi, tarihçesi, meşrutiyeti, hükmü, sıhhat şartları ve müezzinin faziletleri ele alındı. Ezanın hükmü hususunda fukâhanın ittifak ettiği ve ihtilaf ettiği hususlar, delilleriyle birlikte incelendi. Sonuç olarak ezanın İslâm'ın şiarı olduğu için ezanı hafife almak için atılan her adımın kişiye İslam dairesinin dışına çıkaracağını ezana saygının olması gerektiği sonucuna varılmıştır. Merkezi ezan sisteminin caiz olmasıyla birlikte bu sistemin kullanılmasına sıcak bakmayanların görüşünün dikkate alınmasının yerinde olacağı kanaati hâsıl olmuştur. Ezanmatik diye tabir edilen cd, flaş bellek ve kaset tarzında olan cihazlardan ezan okutmanın caiz olmadığı fukâha arasında ittifakla kabul edildiği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: İslam Hukuku, Ezan, Cihaz, Kayıt, Hüküm

¹Bu araştırma sürecinde TR Dizin 2023 kuralları kapsamında "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesinde" yer alan tüm kurallara uyulmuş ve yönergenin ikinci bölümünde yer alan "Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemlerden" hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

GİRİŞ

İslam dini namaza ve namazın cemaatle kılınmasına büyük önem vermektedir. İnsanların toplanması hususu büyük önem arz etmektedir. Her dinin kendine özgü ibadete çağırma tarzı vardır. İslam'ın namaza daveti de ezanla olmaktadır. Çalışmamızın anlaşılması adına konuyla alakalı ezan kavramına kısaca değindikten sonra çalışmamızın asıl konusunu teşkil eden meseleyi alıp incelemeye çalışacağız. Bu çalışmamızda ilk önce ezanın sözlük ve terim tanımı yapılacaktır. Deliller ışığında fakihlerin kendi mezhepleri bağlamında ezan ve kametin şartlarına başvurularak ele alınıp incelenmeye çalışılacaktır. Kaynak taraması yapılırken her mezhebin en muteber olan kaynaklarına müracaat edilecek ve konuyla alakalı kapalılığa neden olabilecek saiklerden de kaçınılacaktır. Asıl amacı ilan olan ve insanları Allah'a davet eden ezanın aslından koparılmadan meşru olduğu ilk gün ki gibi aslı üzerine okunup bidat ve hurafeleri tespit edip toplumu bu konuda aydınlatmak için bu çalışma yapılacaktır.

YÖNTEM

Bu araştırmamızda öncelikle ezanın kavramsal çerçevesi, fazileti ve hükmü ele alınıp incelenmeye çalışıldı. Ezanın hükmü ile alakalı öncelikle klasik fıkıh eserlerine her mezhebin muteber kaynaklarına bakılarak bir tarama yapıldı. Ezanla alakalı gerekli bilgiler verildikten sonra bu verilen bilgiler ışığında güncel olan merkezi ezan sistemi ile ezanmatik ele alınıp incelendi. Güncel bir konu olması hasebiyle modern İslam hukukçularının konu hakkında görüşlerine değinildiği gibi fetva kurullarının konu hakkındaki fetvaları incelenmiş ve çalışmada da yer verilmiştir.

1. EZAN

Merkezi ezan sistemi ile ezanmatik diye tabir edilen kaset flaş bellek üzerine kaydedilerek okutulan ezanın hükmüne değinmeden önce konunun daha iyi anlaşılabilmesi için ezanla ilgili gerekli bilgileri ele aktardıktan sonra söz konusu meselenin hükmünü ele almak faydalı olacaktır.

1.1. Ezanın Sözlük ve Terim Manası

Ezan sözlükte, bildirmek, çağırma ve ilan etmek manalarına gelmektedir.² Kur'an-ı Kerim'de “ و أذن في الناس بالحج ” (*İnsanları Hacca çağır...*)³ buyurarak, Hac ibadetine insanları çağırma ve bildirmek “ezan” kelimesiyle ifade edilmiştir. Ezan köken itibariyle “أذن” yani kulaktan türemiştir. Zira müezzin insanların işitip namaza

² İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Cemaluddîn Muhammed b. Mükrem b. Ali b. Ahmed el-Ensârî, *Lisânu'l-'Arab*, Dâr'ul-Mearif, Kahire, H. 1119 “ezine”, 51; Ömer Muhtar, Ahmed, *Mu'cemu Lugati'l-'Arabîyye el-Muasire*, Âlemu'l-Kutub, Kahire, 2008, 1/78.

³ Hac, 62/27.

icabet etmeleri için ezan okuyor.⁴ Terim manası ise; Müslümanlara farz namazlarının vaktinin geldiğini bildiren belirli sözcüklere ezan denilmektedir.⁵

1.2. Ezanın Tarihçesi

İslam'ın ilk döneminden itibaren namazın sabah ve akşam olmak üzere iki vakit kılınmıştır. Miraç gecesinde ise beş vakit namaz farz kılınmıştır. Medine'ye hicret de miraç hadisesinden bir buçuk yıl sonra gerçekleşmesine rağmen Mekke'de namaz vakitlerini belirtmek için herhangi bir uygulama söz konusu değildi. Bunun Mekke ortamındaki müslümanlar üzerindeki baskı ve namazın rahatlıkla her yerde eda edilmemesinin bir sonucu olduğunu söylemek mümkündür. Hz. Peygamber, Medine'ye hicret ettikten sonra müslümanlar ilk önce namaz vakitleri için bir araya gelir ve namaz vaktini tayin etmeye çalışırlardı. Daha sonra namaz vaktinin geldiğini ifade etmek için sokaklarda "es-Salâh es-Salâh" (Namaza Namaza) diye seslenerek çağırıyorlardı. Namaza davet için yöntem arayan müslümanlar, Hz. Peygambere Hristiyan inancında nâkus (çan), Yahudilerde boru ve Mecusilerde ateş yakılarak ibadet vakitlerini belirttiklerini, kendilerinin de bu yöntemlerden birisini kullanarak namaz vaktinin geldiğini topluma ulaştırabileceklerini ifade etmişlerdir. Hz. Peygamber bu yöntemlerin onlara ait olduğu ve onlara benzememek adına kabul etmedi. Namaza nasıl çağırılacağına dair çareler aranırken, Abdullah b. Zeyd rüyada namaza çağırılacağına dair kendisine ezan öğretilmiş ve rüyasını Hz. Peygambere anlatmıştı. Hz. Peygamber, rüyada kendisine öğretilen ezanı Bilal b. Habeş'e öğretmesini emretmiş, Bilal Neccâr oğulları kabilesinden bir kadına ait yüksek evin üzerinde sabah namazı için ezanı okumuş bunu duyan Hz. Ömer bu rüyayı kendisinin de gördüğünü, anacak Abdullah b. Zeyd daha önce davrandığını ifade etmiştir.⁶ Böylece ezan Medine'ye hicretin birinci yılında meşru kılınmıştır.⁷

1.3. Ezanın Meşrutiyeti

İslam'ın şiarlarından olan ezan, kitap, sünnet ve icma ile sabittir. Kitapta; "Namaza çağırduğunuz zaman onu alay ve eğlence konusu yaparlar. Bu, onların aklını kullanmaz bir topluluk olmalarındandır."⁸ "Ey iman edenler! Cuma günü namaz için çağrı yapıldığında Allah'ı anmaya koşun ve alışverişi bırakın. Bilerseniz, bu sizin için çok hayırlıdır."⁹ Ayetleriyle "namaza nida edildiğinde çağırıldığında" şeklinde ifade edilmektedir. İslam tarihi boyunca namaza ezanla çağırılmaktadır. Dolayısıyla Kur'an-ı Kerimde ezanın meşru olduğunu bu ayetler açıkça ifade etmektedir. Bir hadiste Hz. Peygamber "Namaz vakti geldiğinde sizden biriniz ezan okusun. Yaşça en büyüğünüz imamlık yapsın"¹⁰ buyurarak namazın vaktini ezanla belirtilmesi gerektiğini

⁴ Zuhaylî, Muhammed, *el-Mu'temed fi Fıkhi eş-Şâfiî, Şam, 5. Baskı, Dâru'l-Kalem, 2015, I, 179.*

⁵ Mavsili, Abdullah b. Mahmud b. Mevdûd, *el-İhtiyâr li Têlil el-Muhtâr, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, ts. I, 43; Hattab, Muhammed b. Muhammed b. Abdurrahman el-Mâlikî el-Mağribî, Mevâhibu'l-Celîl, Dâru'r-Rıdvân, 2010, II, 68; Nevevî, Muhyiddin Ebî Zekeriyya Yahya b. Şeref, el-Mecmu, Mektebetu'l-İrşâd, Cidde, ts. III, 81.*

⁶ Ebû Davûd, Süleyman b. Eş'as b. İshak b. Beşir, *Süneni Ebî Davûd, Riyâd, Dâru'l-Hadare, 2015, "Ezân" 27, (No:498).*

⁷ Abdurrahman Çetin, *Ezan, DİA, İstanbul, 1995, c. XII, 36-38.*

⁸ Maide, 5/8.

⁹ Cuma, 62/9.

¹⁰ Buhârî, Ebî Abdillâh Muhammed b. İsmail, *Sahihu'l-Buhârî, Dâru İbn Kesir, Beyrut, 2002, "Ezan", 17, (No: 628).*

vurgulamıştır. Beş vakit namazın vaktinin girdiğini ifade ezan, ayetlerin açık ifadesi ile sahih kaynaklardan bize ulaşan hadislerle meşru olduğu hususunda icma söz konusudur.¹¹ Ezan sadece farz olan beş vakit namaz için geçerli olup bunun dışında cenaze, bayram, küsuf, yağmur namazı ve sair sünnet, nafile namazlar için geçerli değildir.¹²

1.4. Ezanın Hükmü

İslam'ın şîârı ve en bariz sembollerinden olan ezanın terkedilmesinin caiz olmadığı gibi ezanı terk eden bölge ve şehirlere savaş açılması hususunda fakihler ittifak etmişlerdir. Fakihler ezanın hükmü konusunda ise farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Fukahanın ihtilafını iki görüş altında ele alıp incelemek mümkündür.

Hanefi, Şâfiîlerin en tercih ettiği Mâlikî ve Hanbeli fukahasının bir kısmına göre ezan sünnet-i müekkededir.¹³ Bu görüşü savunan fakihler görüşlerini namazını güzel bir şekilde eda etmeyen bedeviye, Hz. Peygamber'in nasihatini delil getirmişlerdir. Zira Hz. Peygamber, bedeviye abdesti, istikbali kibleyi ve namazın rükünlerini yerine getirmeyi emretmiş, bunlarla birlikte ezan okumasını kendisine emretmemiştir.¹⁴

Mâlikî mezhebi, bazı Hanefi fukahası, Şâfiîlerin bir görüşü ve Hanbelilerin sahih görüşüne göre ezan farzı kifâyedir.¹⁵ Hz. Peygamber bir gazveye çıktığında sabahı bekler, savaşacağı kavmin ezanı okuyup okumadığından emin olduktan sonra savaşmaya karar verirdi. Ezan, küfür ehli ile iman ehlini birbirinden ayırt eden bir etken olarak kullanılmıştır. Dolayısıyla ezan farz olup terkedilemez. Ayrıca Hz. Peygamberin *"Namaz vakti girdiğinde biriniz ezan okusun, diğeriniz de namaz kıldırsın"*¹⁶ emri vücûbu iktiza ettiğiinden ezan farzdır.

1.5. Ezan ve Müezzinin Fazileti

Ezan, Allah'a yakınlaştıran ameller arasında büyük bir yer tutmaktadır. Hz. Aişe, İbn Abbas ve İkrime'ye göre müezzinler namaz vakitlerinde müminleri namaza çağırdıkları için *"Allah'a çağırın, dine ve dünyaya yararlı iş yapan ve "Ben Müslümanlardanım" diyenden daha güzel sözlü kim vardır?"*¹⁷ ayeti onlar hakkında nazil olmuştur.¹⁸

Hz. Peygamber, ezanı okumanın faziletiyle alakalı şöyle buyurmaktadır: *"Eğer insanlar ezan okumanın ve birinci safta namaz kılmanın değer ve kıymetini bilselerdi ve bunlara nail olmak için kura çekmekten başka çare bulamasalardı mutlaka kura çekerlerdi."*¹⁹ Bu hadiste müezzinlerin manevi olarak büyük bir kazanç içinde olduğunu

¹¹ Cezerî, Abdurrahman, *el-Fikhu 'alâ Mezâhibi'l-Erbeâ*, Beyrut, Dâru'l-Fikr, 2008, I, 266.

¹² Abdurrahman Çetin, *Ezan, DİA*, c. XII, 36-38.

¹³ Nevevî, *Minhâcu et-Tâlibîn ve Ümdetu el-Müftîn*, Dâru'l-Minhâc, Kahire, 2005, II, 92.

¹⁴ Cezerî, *el-Fikhu 'alâ Mezâhibi'l-Erbeâ*, I, 271.

¹⁵ Dimyâtî, Muhammed Şatâ, *İânetu et-Tâlibîn alâ Hal Elfâz Fethu'l-Muîn*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 2005, I, 267.

¹⁶ Buhârî, *Sahihu'l-Buhârî*, "Ezan", 17, (No: 628).

¹⁷ Fussilet 41/33.

¹⁸ Beğavî, Ebû Muhammed Hüseyin b. Mesud, *Tefsîru'l Beğavî Meâlim et-Tenzil*, Riyâd, Dâru et-Taybe, H.1409, VII, 173.

¹⁹ Müslim, Ebû'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccac el-Kuşeyrî, *es-Sahih*, Dâru Taybe, 2006, "Bâbu Tasviyeti es-Salâti" 28, (No: 437).

vurgulanmaktadır. Müezzinliğin ne kadar önemli bir görev olduğunu ifade eden başka bir hadiste ise şöyle ifade edilmektedir: “Müezzine, sesinin eriştiği yer kadar mağfiret olunur. Yaş ve kuru her şey onun başışlanması için duacı olacaktır.”²⁰

Müezzin, ezan okuduğunda canlı, cansız ne varsa onun okuduğu ezana tanıklık eder. Hz. Peygamber bu hakikati şöyle ifade etmektedir: “Müezzinin sesinin yettiği yere kadar insan, cin hiçbir şey yoktur ki (ezanı) duymuş olsun da kıyamet gününde müezzin hakkında şahadette bulunmasın.”²¹ Ezanın faziletini ifade eden birkaç hadis zikrettik. Bu hadisler konun mahiyetini gözler serdiği kanaatindeyiz. Ezanla alakalı azımsanmayacak derecede rivayetler bulunmaktadır.

1.6. Ezanın Sıhhat Şartları

Ezanın sahih olabilmesi için bir takım şartları taşıması gerekmektedir. Bazı şartlar fakihler arasında ittifakla kabul edilirken, bazı şartlar hususunda ise ihtilaf edilmiştir. Öncelikle fukahanın ittifak ettiği şartlara değinip ondan sonra ihtilafli şartlara değineceğiz.

a) Fukahanın Üzerine İttifak Ettiği Şartlar

1) Vaktin Girmesi

Fukahanın ittifakıyla ezanın sahih olabilmesi için öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazlarının vaktinin girmesi gerekmektedir. Sabah namazını vakit girmeden önce okumak Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelilere göre sahihtir.²² Hz. Peygamber: “Bilal gece yarısı ezan okuyor. İbn Ümmü Mektûm ezan okuyana kadar yiyip içebilirsiniz”²³ buyurmaktadır. Hz. Bilal’in okuduğu ezan sünnettir. Sabah namazının vakti girdiğinde insanlar uykuda oldukları için uyandıklarında abdest veya gusül ihtiyaçları olacağından vakitten önce ezan okunuyor ki namaza hazırlansınlar. Diğer namazlar sabah namazı gibi olmayıp insanlar o vakitlerde uyanıktır.²⁴ Hanefi mezhebi, sabah namazının vaktinden önce ezan okunduğuna dair rivayetleri namazdan önce uyuyanları uyandırmak için söylenen bazı tesbih lafızlarına hamlederek, vakitten önce ezan okumanın caiz olmayacağını okunması halinde ise tahrimen mekruh olacağı görüşündedir.²⁵

2) Ezanın Nağmesiz ve Hatasız Okunması

Ezanı nağme ve hatasız okumak diye attığımız başlıkta aslında fıkıh terminolojisinde lahn diye ifade edilmektedir. Lahn, konumuz bağlamında iki mana

²⁰İbn Mace, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid Kazvinî, *es-Sünen*, Dâru İhyâ Kutubi'l-Arabiyye, ts. “Bâbu Fadl’l-Ezân” 5, (No: 473).

²¹ Ebû Davûd, *Süneni Ebî Davûd*, “Ezân” 31, (No:515).

²² İbn Rüşd, Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Ahmed, *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*, (5. Baskı), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1971, 103; Kâsânî, Alaüddin Ebûbekr b. Mesud, *Bedâi Senâi fî Tertibi eş-Şerâi*, Beyrut, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2003, I, 658; Nevevî, *el-Mecmu*, III, 95; Şirbînî, Şemsüddin Muhammed b. el-Hatib, *Muğni'l-Muhtac İlä Marifeti Meanî Elfâzi'l-Minhâc*, Mektebetü'l-Tevfikîyye, Kahire, ts. I, 278; Cezerî, Abdurrahman, *el-Fikhu 'alâ Mezâhibi'l-Erbeâ*, Beyrut, Dâru'l-Fikr, 2008, I, 272.

²³ Tirmizî, Ebî İsa Muhammed b. İsa, *el-Câmi 'ul-Kebîr*, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut, 1996, I/243, (No: 203).

²⁴ Zuhaylî, *el-Mu'temed fî Fikhi eş-Şâfiî*, I, 185.

²⁵ Merğînânî, Burhaneddin Ebi'l-Hasan b. Ebibekr İbn Abdilcelil, *el-Hidâye Şerhu Bidâyetü'l-Mübedî*, (thk: Ahmed Câd), Dâr'ul-Hadis, Kahire, 2008, I, 72.

üzerinde değerlendirilebilir. Birinci manası ezanda manayı değiştirecek derecede irab ve hareke yanlışı yapmaktır. İkinci manası ise ezanı kendi insicamından çıkarıp, şarkı okuyormuş gibi nağme yapmaktır.

Fukaha, ezanın anlamını bozacak düzeyde yapılan irab ve kelime hatası ya da med harfini haddinden fazla uzatmak, imale (fethayı kesreye doğru meylettirmek) ve aşırı nağme yapmanın hükmü haram, okunan ezanın ise geçersiz olduğu hususunda ittifak halindedir.²⁶ Rivayet edildiğine göre Ömer b. Abdulazîz, aşırı nağme yapan bir müezzini uyarılmış, ezanı varid olduğu gibi okumasını emretmiş, aksi takdirde kendisini bu görevden azledeceğini söylemiştir. Abdullah b. Ömer'e adamın biri kendisini sevdiğini söylemesi üzerine İbn Ömer, adama şöyle cevap verdi: "Allah'a yemin ederim ki ben ise senden nefret ediyorum" dedi. Adam nedenini sorması üzerine "Sen ezanı tahrif ediyor ve ücret alıyorsun" cevabını verdi.²⁷

Ezanın anlamını bozmayacak düzeyde yapılan hatanın mekruh olduğu hususunda fakihler ortak görüş belirtmişlerdir. Her ne kadar ezanın lafızlarında manayı bozmayacak şekilde hatalar varsa da namaza çağırın ilan vasfını yetirmediğinden ezan geçerlidir.²⁸

3) Ezanın Arapça Okunması

Fakihler, ezanın Arapça okunması hususunda hem fikirdirler. Ancak Arap olmayan ve Arapça bilmeyen bir müezzin kendisine ve kendisi gibi Arap olmayanlara kendi dilinde ezan ve kamet okuması Hanbeliler dışındaki diğer mezhep imamlarına göre caizdir. Hanbelilere göre ise hiçbir şekilde Arapçanın dışında başka bir dille ezan okumak caiz değildir. Namaz kılındığında Arapçanın haricinde başka dualar okunmayacağı gibi ezan da namaza kıyaslandığı için Arapçanın dışında başka bir dille okunmaz. Zira her iki ibadette de taabbudidir.²⁹

b) Fukahanın İhtilaf Ettiği Şartlar

1) Ezan Lafızları Arasında Muvalât

Müezzin ezan okuduğunda asıl olan ezan lafızlarının arasına fasıla koymadan okumasıdır. Ezan okunma esnasında konuşmak, susmak veya ezan lafızlarının arasına fasılaya sebep olacak bir eylemde bulunmak, örfen fasıla az ise mekruh olmakla birlikte ezan sahihtir. Bu hususta fukaha ittifak halindedir. Zaruri bir sebepten dolayı ezana ara

²⁶İbn Kudâme Ebu'l-Ferec, Şemsuddin Ebû'l-Ferec Abdurrahman b. Ebi Ömer b. Muhammed b. Ahmed b. Kudâme- el-Makdisî, *Muğni Şerh 'ul-Kebîr*, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabiyye, ts. I, 508; Kâsânî, *Bedâi Senâi fî Tertîbi eş-Şerâi*, I,644; Nevevî, *el-Mecmu*, III, 117.

²⁷ Abdurrezâk es-San'ânî, Ebû Bekr b. Hemmâm b. Nâfi' *el-Musannef*, Kahire, Dâru't-Te'sil, 2015, II/30, (No: 1869).

²⁸ İbn Kudâme, *Muğni Şerh 'ul-Kebîr*, I, 508; Kâsânî, *Bedâi Senâi fî Tertîbi eş-Şerâi*, I,644; Şîrbînî, *Muğni'l-Muhtac İllâ Marifeti Meanî Elfâzi'l-Minhâc*, I, 277.

²⁹Mâverî, Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habîb, *el-Hâvi'l-Kebîr*, Beyrut, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1994, II, 58; İbn Rüşd, *Bidâyetu'l-Müctehid ve Nihâyetu'l-Muktesid*, 105; Cezerî, *el-Fikhu 'alâ Mezâhibi'l-Erbeâ*, I, 270.

vermek ise (kuyuya düşmekte olan köleye müdahale etmek, yola çıkan çocuğu almak vb.) mekruh değildir.³⁰

Ezan lafızları arasında örfen uzun kabul edilecek miktarda fasıla olması durumunda cumhura göre ezanın tekrardan okunması gerekir.³¹ Ezan meşru kılındığı ilk günden itibaren lafızları arasında fasıla bırakılmadan okunmuştur. Ayrıca uzun bir fasılanın olması, ezanın nazmını bozduğu gibi halk arasında acaba okunan ezan mı ya da başka bir yerden gelen ses miydi? Şeklinde kafa karışıklığına da neden olabilir.³²

Şâfiî mezhebinin bir görüşüne göre müstehap olan ezanın lafızları arasında fasıla yapmadan, art arda okumaktır. Ezanın lafızları arasında müvâlât yapmak ezanın sıhhat şartı olmadığından dolayı lafızlar arasında meydana gelen uzun fasılalardan ötürü ezan iade edilmez. Ezan Cuma hutbesine kıyaslandığında Cuma günü hutbe okumak farz olmasına rağmen hutbede az veya çok konuşmak hutbeye hâle getirmez. Ezan okumak ise sünnet, dolayısıyla ezanın lafızları arasında az veya çok fasıla koymak ezanın iadesini gerektirmez.³³

2) Ezan Lafızları Arasında Tertip

Tertipten maksat, ezan lafızlarının varid olan sünnet şekliyle okuyup lafızların yerini değiştirmemek (örneğin; ikinci kelime-i şehadeti birinci kelime-i şehadetten önce okumak) ve meşru olduğu ilk günkü gibi nazmını korumaktır. Fakihler, ezanın varid olduğu gibi tertip üzere okumanın ve lafızlar arasında sıraya uyulmadığı takdirde ezanın iadesi gerektiği hususunda ittifak etmişlerdir. Tertibin ezanın sıhhat şartı olup olmadığı hususunda ihtilaf etmişlerdir.³⁴

Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelilere göre tertip, ezanın sıhhat şartlarından biridir. Ezan ancak lafızlar arasındaki tertiple sahih olur. Ezan meşru olduğunda belli bir nizam üzerineydi. Abdullah b. Zeyd, Hz. Peygambere rüyasını anlattığında ezanı tertip üzere anlatmış, Hz. Peygamber de Bilal-i Habeşî'ye varid olduğu şekilde öğretmesini emretmiştir. Ezanın gayesi namaza çağrıdır. Namaza çağrının olabilmesi için de ezanın bir tertip üzere olması gerekir. Tertip olmadığı takdirde okunanın ezan mı veya başka bir şey mi olduğu anlaşılmaz. Daha önce zikrettiğimiz gibi ezan, namaz rükünleri gibi taabbudi olduğu için lafızları arasında tertibin olması gerekir.³⁵

Hanefi mezhebine göre belirli lafızlar ve bir düzen içerisinde günümüze kadar gelmesi ezanın tertibinin sünnet olduğunu göstermektedir. Ayrıca namazdaki rükünler arasındaki tertibe uymak farz, ezanda namaza benzediği için onda da tertibe uymak

³⁰ Sahnûn, b. Said et-Tennûhî, *el-Müdevveneti'l-Kübra*, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1994, I, 185; İbnü'l-Hümâm, Kemaluddin Muhammed b. Abdulvahid, *Fethu'l-Kadîr*, Beyrut, Dârü'l-Kutubî'l-İlmiyye, 2003, I, 250; Nevevî, *el-Mecmu*, III, 121; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*, 105.

³¹ İbn Abidin, Muhammed Emin, *Reddu'l-Muhtâr 'alâ Durri'l-Muhtâr*, Riyâd, Dâru Alemi'l-Kutub, 2003, II, 56; Cezerî, *el-Fikhu 'alâ Mezâhibi'l-Erbeâ*, I, 270; Zuhaylî, *el-Mu'temed fi Fikhi eş-Şâfiî*, I, 186.

³² Nevevî, *el-Mecmu*, III, 121; Hâzîmî, Sami b. Ferrâc b. İ'yâd, *Ahkâmu'l-Ezân ve en-Nidâ ve'l-İkâmeti*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Ümmü'l-Kurâ Üniversitesi, Mekke, H. 1422, 144.

³³ Mâverdî, *el-Hâvi'l-Kebîr*, II, 46.

³⁴ Nevevî, *el-Mecmu*, III, 121; Hâzîmî, *Ahkâmu'l-Ezân ve en-Nidâ ve'l-İkâmeti*, 150.

³⁵ İbn Kudâme, *Muğni Şerh'ul-Kebîr*, I, 535; Nevevî, *el-Mecmu*, III, 121.

sünnettir.³⁶ Hanefiler ezanın ilk varid olduğu hali üzere kalmasını sünnet diye anlamışlardır.

3) Ezan ve Kametin Bir Kişinin Okuması

Müezzin ezan veya kamet okuduğu esnada bir özürden dolayı (uyumak, bayılmak, ölmek vb) tamamlamadığı halde onun yerine başka birinin ezanı veya kameti kaldığı yerden tamamlamasının mümkün olup olmayacağı hususunda fukâha ihtilaf etmiştir.

Ezan ve kamet bir kişi tarafından okunması gerekir. Bir özürden dolayı ezan ve kamet tamamlanmadığı takdirde başka bir kimse devam edemez. Ezan ve kametin iade edilmesi gerekir. Ezanın amacı çağrı olduğundan iki farklı sestten ezanın okunması bu amaca uymamaktadır. Ayrıca ezan, namaz gibi bedeni bir ibadet olduğu için bir kişi tarafında ifa edilmesi gerekir.³⁷ Fukahanın kahr ekseriyeti bu görüşü benimsemektedir.

Şâfiî mezhebinin bir görüşüne göre ezan veya kamet bir özürden dolayı inkıtaa uğradığında başka bir kimse müezzinin kaldığı yerden devam edebilir. İmam namaz kıldırıldığı esnada bir özürden dolayı geri çekildiğinde yerine geçen ikinci imam namaza kaldığı yerden devam edebildiği ezanda da aynı durum söz konusu olup kalındığı yerden devam edilebilir.³⁸ Bazı Mâlikî fakahası ezanda binanın olmayacağı kamette bina yapılabileceği görüşünü ileri sürmüşlerdir.³⁹

Bir kimse ezanın bir kısmını başka biri de ezanın diğer kısmını okuması caiz değildir. Bu tarzda okunan ezana koro veya sultanî ezan denilmektedir. Bu şekilde bir okuyuş varid olan sünnete mugayir olduğundan bidattir. Ancak müezzinler karşılıklı ezan okuyup biri diğerinin kaldığı yerde devam etmeyip kendisi okuması halinde ezan, yerine gelmekle birlikte bu şekilde okumakta bidattir. İslam hukuku ibadetlerde varid olanın dışına çıkmamayı prensip olarak kabul etmektedir. Bu şekilde bir ezan varid olmadığına ve bir ihtiyaç söz konusu olmadığına göre en uygun olanı bu ezanı okumamaktır.⁴⁰

4) Ezan ve Kamette Niyet

Niyetten maksat ibadetler ile örfün ve ibadetlerin bir kısmını diğer kısmından ayırt etmek içindir. Oruç, ibadet maksadıyla tutulduğu gibi tedavi içinde tutulabilmektedir. Camiye ibadet için gidildiği gibi gidecek bir yeri olmadığı için camiye dinlenmek için de gidilebilmektedir. Hakeza zekât, kurban gibi ameller Allah'a yakınlaşmak için yerine getirildiği gibi dünyevi çıkar uğruna da yapılabilmektedir.

³⁶ Kāsânî, *Bedâi Senâi fi Tertibi eş-Şerâi*, I,643.

³⁷ Hattab, Muhammed b. Muhammed b. Abdurrahman el-Mâlikî el-Mağribî, *Mevâhibu'l-Celil*, Dâru'r-Rıdvân, 2010, II, 77; Şîrbînî, *Muğni'l-Muhtac İlä Marifeti Meanî Elfâzi'l-Minhâc*, I, 275; Hâzîmî, *Ahkâmu'l-Ezân ve en-Nidâ ve'l-İkâmeti*, 159.

³⁸ Nevevî, *el-Mecmu*, III, 122.

³⁹ Hattab, *Mevâhibu'l-Celil*, II, 77.

⁴⁰ Cezerî, *el-Fikhu 'alâ Mezâhibi'l-Erbeâ*, I, 271.

Mükellef olan biz insanlar Allah'a farz, vacip, sünnet ve nafilerle ibadet edip ona yakınlaşmaktayız. Bu şekilde ayırımın yapılabilmesi ancak niyetle mümkündür.⁴¹

Bu bağlamda fukâha, niyetin ezan ve kamette gerekli olup olmadığı hususunda ihtilaf etmiştir. Bu ihtilafı gerekçeleriyle birlikte ele alıp incelemek mümkündür:

Mâlikî, Hanbeli ve Şâfiîlerin bir görüşüne göre niyet ezanın sıhhat şartlarındandır. Allah'ı anmak için tekbir getiren bir kimse, ezan vakti girdiğini fark edip ezan okuyormuş gibi ezan okuması sahih değildir.⁴²

Şâfiî mezhebinin sahih görüşüne göre niyet, ezan ve kamette sünnettir. Şu farkla ezan, eğitim veya başka bir gayeyle okunmamalıdır.⁴³ Okunması halinde ise namaz vaktinin girdiği namazın ezanın yerine geçmez.

Hanefi mezhebine göre niyet ezanın sıhhat şartlarından değildir. Bir kimse ezana başladıktan sonra kamet getirdiği zannına kapılıp sonda kamet getirir ve sonra ezan olduğunu fark ederse, ezan geçerli olup yeniden kamet getirmesi gerekir. Zira ezan ve kametin amacı insanları namaza çağırmasıdır. Ayrıca kamet, namazın başladığını ve ona göre bir an evvel namaza gidilmesine teşvik etmektedir. Şayet müezzin, kameti ezan niyetiyle ve yavaş okur, daha sonra kamet olduğunu fark ederse, yeniden kamet getirmesi gerekir. Çünkü kametin ezan makamında okunması, insanların namazın ikame vaktine daha zamanın olduğu vehmine kapılmasına neden olur.⁴⁴

Fakihlerin ezan ve kamette niyetin sıhhat şartı olup olmaması hususunda ihtilaf etmesinin nedeni ibadetlerde ki niyetin gerekliliği hususunda ki ihtilaf kaynaklanmaktadır. Fakihler genel olarak ibadetlerde niyetin gerekli olduğu kanaatindedirler. Kimi fakihler ibadeti mahza (asıl ibadet) ibadet (namaz, oruç ve hac vb) ile aklen kavranan ibadet (setri avret, kıbleye yönelme, ezan ve kamet) diye bir taksime gitmişlerdir. Bu taksimi kabul eden fakihler ezan ve kamette niyeti sıhhat şartı olarak görmemişlerdir. Taksimi kabul etmeyenler ise "Ameller niyetlere göredir..."⁴⁵ hadisine binaen ezan ve kamette niyetin şart olduğunu ileri sürmüşlerdir.⁴⁶

1.7. Müezzinde Aranılan Şartlar

Ezanın sahih olabilmesi için fukahanın ittifak ve ihtilaf ettikleri şartları ele aldıktan sonra şimdi de müezzinde olması gereken şartları, fukahanın genel olarak kabul ettiği ve ihtilaf ettikleri şartları ele alıp inceleyebiliriz.

⁴¹ İbn Nüceym, Zeyneddin b. İbrahim b. Muhammed, *el-Eşbâh ve en-Nezâir Âlâ Mezhebi Ebî Hanîfe Numan*, Beyrut, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1999, 25.

⁴² Buhûfî, Mansur b. Yunus b. İdris, *Ravzu'l-Murabbe' Şerhu Zâdu'l- Mustakne'*, Mektebetu eş-Şâmîle, I, 136; Hattab, *Mevâhibu'l-Celîl*, Mektebetu eş-Şâmîle, I, 424.

⁴³ İbn Hacer Heytemî, Ahmed b. Muhammed b. Ali, *Tuhfetu'l-Muhtâc fî Şerhi'l-Minhâc*, Mektebetu eş-Şâmîle, I, 475.

⁴⁴ Serahsî, Ebûbekir Muhammed b. Ahmed, *el-Mebsût*, Dâr'ul-Marîfe, Beyrut, ts. I.138.

⁴⁵ Buhârî, *Sahihu'l-Buhârî*, "Kitâbu Bidu'l-vahy" 7, (No: 1).

⁴⁶ Hâzîmî, *Ahkâmu'l-Ezân ve en-Nidâ ve'l-İkâmeti*, 148.

Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelilere göre müezzin; müslüman, akıllı ve erkek olması gerekir. Buna göre kâfir, deli, sarhoş, baygın ve kadının okuduğu ezan geçersizdir.⁴⁷ Hanefilere göre ise müezzinin müslüman, akıllı ve erkek olması ezanın sıhhat şartı değildir. Kâfir, deli, sarhoş ve kadının ezanı sahih olup belde halkından ezan sorumluluğu kalkmakla birlikte kâfir, fasık, deli ve sarhoşun okuduğu ezana güvenip namaz vaktinin girdiğine itibar edilmez.⁴⁸

Hanefi, Şâfiî ve Hanbelilere göre müezzinin mümeyyiz olması ezan okuması için yeterli olup ergenlik çağına erişmesi şart değildir.⁴⁹ Mâlikîlere göre ise mümeyyiz bir çocuğun okuduğu ezan geçersizdir. Şayet mümeyyizin okumuş olduğu ezanın vakti, balığ olan bir kimse tarafından teyit edilmişse ezan sahihtir.⁵⁰

2. MERKEZİ EZAN SİSTEMİ İLE EZANMATİKİN HÜKMÜ

Bu bölümde merkezi ezan sistemi ile ezanmatiki iki ayrı başlık altında ele alıp incelemeye çalışacağız. Her iki konunun klasik fıkıh kaynaklarında ki yeri ve günümüz İslam hukukçularının nezdinde hükmünün ne olduğu hususunu deliller çerçevesinde inceleyeceğiz.

2.1. Merkezi Ezan Sistemi

Merkezi ezan sistemi, şehir merkezinde merkezi camiden ezan okunarak kablosuz ses yayın sistemi aracılığıyla diğer camilere aynı anda ezan sesi aktarmaya yarayan cihazdır. Böylelikle bir camide ve bir müezzin tarafından şehrin bütün minarelerinde bir ahenk içerisinde ezan sesi yankılanmaktadır. Bu uygulama Ürdün, Birleşik Arap Emirlikleri, Filistin'in bazı şehirlerinde ve bir dönem Mısır'da tatbik edilmiştir. Türkiye'de ise 90'lı yılların sonlarında kullanılmaya başlanmış ve halen de birçok ilde kullanılmaktadır. Ülkemizde merkezi ezan sistemine geçilmesinin başlıca nedenleri ses karmaşası olmasın, sesi güzel müezzinler ezan okusun ve işinin uzmanı hocalar vaaz versin. Böylece merkezi ezan sistemi uygulaması başlamış oldu. Yaklaşık 24 yıldır devam eden bu sistemle alakalı gerek din görevlileri gerekse halktan tepkiler gelebilmektedir. Bu sistemi yadırgayanlar olduğu gibi beğenen ve merkezi ezan sisteminin devam etmesini isteyen kesimlerde bulunmaktadır.

Merkezi ezan son dönemlerde ortaya çıkan bir sistem olduğundan klasik fıkıh kitaplarında ezanın birkaç kişi tarafından okunması, selâtin ezanı gibi bahisler dışında bu konuyla alakalı bir bilgiye rastlamak mümkün değildir. Ancak ezanla alakalı öne sürülen şartlar göz önünde bulundurulduğunda konuyla alakalı Çağdaş İslam Hukukçuları farklı görüşler öne sürmüşlerdir.

⁴⁷ İbn Kudâme, *Muğni Şerh'ul-Kebîr*, I, 519; İmrânî, Ebi'l-Hasan Yahya b. Ebi'l-Hayr b. Salim, *el-Beyân fi Mezhebi'l-İmâm eş-Şâfiî*, Mektebetu eş-Şâmile, II, 68; Nevevî, *el-Mecmu*, III, 106; Hattab, *Mevâhibu'l-Celîl*, II, 87-88; Heytemî, Şihabuddîn Ahmed b. Muhammed b. Ali İbn Hacer, *el-Menhecu'l-Kavîm*, Dâru'l-Minhâc, Beyrut, 2006, 161-162.

⁴⁸ Kâsânî, *Bedâi Senâi fi Tertîbi eş-Şerâi*, I, 645-646.

⁴⁹ İbn Kudâme, *Muğni Şerh'ul-Kebîr*, I, 519-520; İbn Abidin, *Reddu'l-Muhtâr 'alâ Durri'l-Muhtâr*, II, 62; Heytemî, *el-Menhecu'l-Kavîm*, 162.

⁵⁰ Hattab, *Mevâhibu'l-Celîl*, II, 89.

Kuveyt Vakıflar Bakanlığı Araştırma ve Fetva Kurulu ile Şeyh Elbânî'ye göre her camide ezanın bireysel okumak esas olduğundan merkezi ezan sistemini kullanmak caiz değildir.⁵¹ Görüşlerini şu delillerle gerekçelendirmişlerdir:

Mâlik b. Hüveyris'den rivayet edildiğine göre kendisi şöyle anlatmaktadır: Biz yaşça birbirine yakın bir grup gençle Hz. Peygamber'e (sav) geldik ve onun yanında yirmi gün kaldık. Allah Resûlü (sav) çok merhametli ve şefkatli idi. Ailelerimizi özlediğimizi ya da —dönmeyi— arzuladığımızı anlayınca geride kimleri bıraktığımızı sordu, biz de anlattık. Bunun üzerine şöyle buyurdu: *"Ailelerinizin yanına dönün. Onlarla ikamet edin. Onlara, (öğrendiklerinizi) öğretin ve onlardan (dinin gereklerini yapmalarını) isteyin. Benim nasıl namaz kıldığımı gördüyseniz siz de namazı öyle kılın. Namaz (vakti) geldiğinde içinizden biri sizin için ezan okusun. En büyüğünüz de size imam olsun."*⁵² Merkezi ezan sistemi bu hadisle çelişmektedir. Zira Hz. Peygamber onlara ezan okumalarını emretmektedir.

Ezan ilk meşru olduğu günden bugüne kadar İslam ümmeti içerisinde ameli icma olarak süre gelmiş ve bu şekilde irad edilmediğinden merkezi ezan sisteminin kullanılması caiz değildir. Merkezi ezan sisteminin caiz kabul edilmesi halinde ezan ve müezzinin faziletinden insanlar mahrum kalacakları aşikârdır. Ezan okumanın faziletiyle alakalı naslar mevcuttur.

Birleşik Arap Emirlikleri İslamî İşler Fetva Genel Kurulu, İbn Bâz, Ezher'in sabık Şeyhi Merhum Muhammed Seyyid Tantâvî, Ürdün Müftüsü Nuh Ali Selman ve Suriye Müftüsü Ahmed Bedreddin Hasûn'a göre ihtiyaç duyulması halinde merkezi ezan sistemini kullanmak caizdir.⁵³

Bekîr b, el-Eşec kendisi şöyle demektedir: *"Allah Resûlü zamanında Medine'de Allah Resûlü'nün mescidiyle birlikte dokuz tane mescit vardı. İnsanlar Bilal'in ezanın işitir ve kendi mescitlerinde namazlarını eda ederlerdi."*⁵⁴ Hz. Peygamber zamanında Hz. Bilal'in okuduğu ezanla iktifa edilmiş ve Hz. Peygamber buna itiraz etmemiştir.

Merkezi Ezan Sisteminin Faydaları

- 1) Topluma bir mesaj verilmek istendiğinde tek elden bütün camilere bu sistem sayesinde verilebilmektedir.
- 2) Hitabeti güçlü, donanımlı, toplumu bilen ve güncel sorunlara dini açıdan makul çözümler üretebilen ve yetenekli vaizlerin merkezi ezan sistemiyle en ücra yerler dâhil tüm camilerde dinlenme şansı vermektedir.
- 3) Merkez camide sesi güzel müezzinlerin en uzak köylerde seslerinin duyulması, toplumun gönül dünyasına renk katmaktadır.

⁵¹ Hâzîmî, *Ahkâmü'l-Ezân ve en-Nidâ ve'l-İkâmeti*, 149-150.

⁵² Buhârî, *Sahihu'l-Buhârî*, "Kitâbu'l-Ezan" 17, (No:628).

⁵³ Mevsuâtü'l-Müeyyere fi' Fıkhî'l-Kadâyâ el-Muâsira, *"Hukmu'l-Ezân ân Tariki'l-Museccel ve'l-Ezân el-Muvahhad"*, (Karar: 07.05.2021).

⁵⁴ Mevsuâtü'l-Müeyyere fi' Fıkhî'l-Kadâyâ el-Muâsira, *"Hukmu'l-Ezân ân Tariki'l-Museccel ve'l-Ezân el-Muvahhad"*, (Karar: 07.05.2021).

4) Görevlisi olmayan veya izinli, hasta olan camilerde merkezi ezan sistemi faydalı olmaktadır.

Merkezi Ezan Sisteminin Mahzurları

1) Din görevlilerinin ezanı okuma ve vaaz verme becerilerinin zayıflamasına neden olmaktadır.

2) Cemaat ile din görevliler arasındaki diyalogun zayıflamasına sebep olmaktadır.

3) Merkezi ezan sistemi din görevlilerinin rehavetine, görevi ihmal etmelerine ve cami hizmetlerinin aksamasına neden olabilmektedir.

4) Bu sistemin sabote edilmesinden dolayı cami ruhuna aykırı olan ve toplumsal birlikteliğe zarar verecek düzeyde müzik, marş vb. sesler şehrin bütün minarelerinden yüksekletilmektedir.

Diyanet İşleri Başkanlığı 2007 yılı genelgesinde Merkezi ezan sistemiyle ilgili şu kararı almıştır:

MADDE 22- (1) Ezanların kulağa hoş gelecek bir şekilde güzel bir ses ve makamla okunmasını temin etmek, birbirine yakın camilerde okunan ezan seslerinin karışıklığını önlemek ve bu konudaki şikâyetleri ortadan kaldırmak üzere, güzel ezân okuyan müezzinlerimizin merkezdeki bir camiden okuyacakları ezanın diğer camilere de ulaştırılmasını sağlamak amacıyla başlatılan “Merkezî Ezân Sistemi” hakkında bazı il ve ilçelerde vatandaşlarımız yeterince bilgilendirilmediğinden ve uygulama sonuçları da alınmadığından, halkımızın ezana olan duyarlılığı sebebiyle, mevcut durumun bir değerlendirmesini yapmak için, 28 Nisan-01 Mayıs 2003 tarihleri arasında Ankara’da yapılan il müftüleri seminerinde “Hutbe, merkezî vaaz ve ezan” sistemleri bütün yönleriyle müzakereye açılmış, yapılan müzakereler ve değerlendirmeler neticesinde, aşağıdaki hususlar çerçevesinde hareket edilmesinin lüzumu ve gereği öngörülmüştür:

a) Merkezî ezan sistemi kurulan il ve ilçelerde, sesin pürüzsüz, yeterli ve net bir şekilde nakledilmesi sağlanacaktır.

b) Merkezî ezan sisteminin kurulduğu yerlerde, özellikle tarihi ve selâtin camilerin güzel ezan okuyan görevlilerinin çeşitli makamlarda münferit veya karşılıklı ezan okumalarına imkân sağlamak üzere, bu camiler merkezî sisteminden ayrı tutulabileceklerdir. Bu sayede hem merkezî sistem uygulanacak hem de çeşitlilik sağlanacaktır. Diğer camilerden ihtiyaç duyulanlar merkezî ezan sistemine bağlanacak, özellikle görevlisi bulunmayan camilerde ehliyesiz ve yetkisiz kişilerin ezan okumasına fırsat verilmeyecektir.

c) Ezân okuma görevi verilen personel sayısını arttırmak, kabiliyetli olanları yetiştirmek ve geliştirmek amacıyla sık sık Ezanı Güzel Okuma Kursları açılacaktır.

ç) Halen merkezî ezan sistemi kurulamayan yerlerde imkân, zaman ve frekans alt yapıları tamamlandııkça, merkezî ezan sistemine geçilmesine gayret edilecektir.

d) Merkezî ezan sistemine geçilen yerlerde hoparlörlerin ses ayarları dikkat ve itina ile yapılacak, şikâyetlerin önlenmesi açısından gereken her türlü tedbir alınacaktır.
e) Merkezî ezan sisteminde ezan okuma görevi verilecekler ezanı güzel okuma kursu görmüş, sesi, sedası düzgün, ezanı usûl ve adabına göre en güzel okuyan görevliler arasından seçilecektir. Monotonluğu önlemek için her gün değişik personelin ezan okuması temin edilecektir. Ezân okuma nöbeti verilen personelin geliş-gidişleri, yemek vb. masrafları müftülüklerce mahallî imkânlarla karşılanacaktır.⁵⁵

Diyanet işleri başkanlığı 2012-2016 Strateji eylem planında da merkezi ezan sisteminin kaldırılması hususunu ele almış, planlı bir şekilde tedricen kaldırılacağı, ezanı güzel okuma ehliyetine sahip olmayan din görevlilerine mahallinde ezanı güzel okuma kursları açılacağı, camilerde ehliyetsiz ve yetkili olmayanların ezan okumalarına izin verilmeyeceği kararı alınmıştır.⁵⁶ Bu karar doğrultusunda bazı şehirlerde merkezi sistemin kaldırıldığı müşahede edilmekle birlikte buna mukabil çoğu yerde halen kullanılmaktadır.

Merkezî ezan sistemiyle ilgili elde edilen veriler sonucunda sistemin caiz olduğu hususunda her ne kadar fetva veren kuruluş ve İslam Hukukçuları varsa da bu sistemin caiz olmadığını öne sürenlerin de olduğu görülmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı da bu konuyla alakalı ilk dönemlerde kullanılması yönünde karar almış ise de en son ele aldığı strateji eylem planında merkezî ezan sisteminin aşamalı bir şekilde kaldırılması kararı aldığı müşahede edilmektedir. Bu bağlamda bakıldığında ezanın asıl hüviyeti üzerine kalıp her camide bireysel ezan sesinin yükselmesi esas olduğunu ve İslam tarihi boyunca okunan ezanı Muhammedî'yeyi okunduğu şekil üzerine devam etmek en doğru ve şüpheye mahal bırakmayan yol olduğu, bütün İslam ümmeti arasında kabul gördüğü bir gerçektir.

2.2. Ezanmatik Sistemi

Namaz vakitlerine göre ayarlanabilen beş vakit otomatik ezan okuyan bu cihaz, bazı cihaz özellikleri arasında değişkenlik arz etse de 20 yıla kadar ezan vakitleri ayarlanabildiği gibi cihaz kendisini her gün otomatik olarak güncelleyebilmektedir. Bu cihaza farklı müezzinlerin ezan sesi kaydedilebildiği gibi kişi kendi sesini de yükleyebilir. Cuma günü ve akşamı yatsı ezanından önce otomatik sala okuma özelliği de bulunmaktadır. Cenaze, mevlit ve kandil gecelerinde cihaz manuel ayarlanmak suretiyle sala okutabilmektedir. Kısacası ezanmatik, bir din görevlisinin yaptığı görevin büyük bir kısmını yerine getirdiğini söylemek mümkündür.

İslam hukukçuları dinin şiarlarından olan ezanın ezanmatik, kaset ve cd tarzı ses kayıtlarıyla okutulmasının caiz olmadığı görüşündedirler. Bazı bölgelerde kullanılsa bile ezanmatik vb. kayıt cihazlarından ezan okutmanın caiz olduğunu savunan âlim yoktur. Bu tür cihazlardan ezan okunsa bile sünnet yerine gelmediğinden ezanın iadesi

⁵⁵ <https://kamuexpress.com/haber/diyanetten-yeni-genelge-merkez-ezan-sistemi-40737>.

⁵⁶ <https://www.diyansen.org.tr/merkezi-ezan-ve-vaaz>.

gerekmektedir. Ezan sadece sesli bir duyurudan ziyade canlı olarak yerine getirilmesi gereken bir ibadettir.⁵⁷ Bu tür ses kayıtlarıyla da ezan ibadetinin yerine getirilmeyeceği ortadadır.

Çağrı hüviyetini taşıyan ezanı diğer dinlerin çağrılarında ayıran en bariz özelliği insan sesiyle olmasıdır. Ezanın hazırlanmasında seslendirmesinde, okuyan ve davet edilenin insan olması hasebiyle ezanın her zerresinde insan vardır. Ezan bu özelliğiyle daha insanî ve sıcaklığını korumakta, zaman ve mekân üstü evrensel bir çağrı olduğunu adeta ispatlamaktadır.⁵⁸ Her zerresi insan olan ezanın bir bant üzerinden okunması, onun sıcaklığını ve insanî olmasıyla çeliştiği aşikârdır. Zira ezan okunan camide ezan okuyan yoktur. Oysaki “Haydi Namaza Haydi Namaza” diye çağırılmış, ama kendisi bile okuduğu bu ezana icabet etmemiş, bu çağrıya icabet eden ise camiye vardığında ezan okuyanın orada olmadığını belki de yıllar önce vefat ettiğini fark edecektir. Dolayısıyla ezanın ruhuna aykırı, samimiyetten yoksun olan bu sistemin kullanılması çağlar üstü evrensel olan ezanın ruhuyla çelişmektedir.

Ezan, İslam’ın taabbudi sembollerinden olup sünnet ve ümmetin icmasıyla sabittir. Ehli iman ile ehli küfür arasındaki alametifarikadır. Onun için ezanı okumayı terk eden bölge halkına savaş açılması hususunda fukaha ittifak etmiştir. Ayrıca ezan meşru olduğu ilk günden itibaren cami sayısı çok olsa bile bütün camilerde her namaz vakti için ezan okunmuş ve bu günümüze kadar devam etmiştir.

Bazı fakihlere göre niyet, ezanın sıhhat şartı olduğundan deli, sarhoş, baygın vb. kişilerin ezan okuması geçerli değildir. Hakeza ezanmatik vb. cihazlarla okutulan cihazlarda niyet söz konusu olmadığı için okutulan ezan caiz değildir. Ezan, namaz ve oruç gibi bedeni bir ibadet olduğu için sahibini bağlar.⁵⁹ Konuyla alakalı olarak İbn Kudâme şöyle demektedir: “*Bir kimse başkasının okuduğu ezan üzerine bina edemez. (kaldığı yerden devam edemez.) Ezan bedeni bir ibadet olduğu için bir namazı nasıl iki kişi ikame etmesi mümkün değilse, hakeza ezanı iki kişi okuyamaz.*”⁶⁰

Ezanın kayıt cihazlarından okunması halinde Hz. Peygamberin müezzinler hakkında buyurduğu fazilet ve ezandan hâsıl olan sevaptan müezzinler mahrum kalacaktır.

Diyanet İşleri Başkanlığı fetva kurulunun bu tür cihazlar hakkındaki fetvası ise şöyledir: “...teyp kasetinden veya CD’den ezan okunması, İslam’ın şiarlarından olan ezanı basite almak, ona gereken saygıyı göstermemek anlamına gelir. Ayrıca kayıttan okutulması, Hz. Peygamber’den günümüze kadar gelen teamüle uygun değildir. Onun için ezanın CD veya teypten verilmesinin sakıncasız olduğu söylenemez. Fakihlerin, Kur’an’ın aks-i sadasının Kur’ân hükmünde sayılmayacağı yönündeki yaklaşımları da bu hükmü desteklemektedir (Meydânî, el-Lübâb, 1/60, 103). Diğer taraftan, ezan

⁵⁷ Çağlayan, Ahmet, *Asr-ı Saadetten Günümüze Ezan*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2019, sy.

⁵⁸ Özpınar, Ömer, *Ezanı Anlamak*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2020, 101.

⁵⁹ Cizânî, Muhammed b. Hüseyin, *Fikhu en-Nevâzil*, Dâru İbn Cevzî, 2006, I, 455-456.

⁶⁰ İbn Kudâme, *Muğni Şerh’ul-Kebir*, I, 535.

sünnettir. Sünnetin mükellefiyeti olan biri tarafından yerine getirilmesi, bu sünnetin tamamlayıcı bir unsurudur.”⁶¹

Ezanmatik, teyp, CD vb. cihazlarla ezan okutmak caiz olmadığı gibi dini hafife almak, hatta dinle istihza etmek demektir. Zira bu tür cihazlar kullanıldığında toplum nezdinde doğru olanın bu olduğu algısı oluşacağı gibi ibadet olan ezanın sadece bir sestem ibaret olduğu kanısı yaygınlaşır. Ezanın bu cihazlar üzerinden okunmasıyla iktifa edilmeye çalışılır. Böylece asıl olan sünnet zamanla unutulmaya yüz tutmaya başlar.⁶²

SONUÇ

Ezan, İslam dinini sair dinlerden ayıran en belirgin şiarlardan biridir. Yahudilikte boru, Hristiyanlıkta çan ile kendi ibadetlerine çağrı yapılırken İslam’da ise insandan bir parça olan kendi sesiyle Allah’a kulluğa davet edilir. İslam sembolü olan ezan meşru olduğu tarih boyunca hep okunarak günümüze kadar gelmiştir. Kıyamet gününe kadar da ezanın gür sesi İslam beldelerinin minarelerinden yankılanmaya da devam edecektir.

Ezan okuyan kimsenin sesinin ulaştığı yere kadar kendisine sevap müjdesini veren İslam Peygamberinin bu müjdesine nail olmak için tarih boyunca ezan ve kamet okumak için müslümanlar adeta birbirleriyle yarışmışlardır. Ezan okunduğunda ise İslam ümmeti ona kulak kabartmış ve ezana icabet etmişlerdir. Ümmet ezanı sadece kulaklarının pasını silme aracından ziyade kulluğa davet eden ilahi bir çağrı telaki etmiş ve kendilerinden sonraki nesillere aktarmıştır.

Ezan, insanlığı karanlıktan vahyin aydınlığına davet ettiğinden namaz, oruç gibi bir ibadettir. İbadetlerde asıl olan ise mükellefin bizzat kendisinin ibadeti yerine getirmesidir. Ezanın kendisi de ibadet kabul edildiğinden dolayı mükellefin okuması gerekli olup terkedilmesi kabul edilemez. Ezanı bilerek ve hafife aldığından dolayı okunmaması halinde kişiyi İslam milletinden çıkarmaya kadar da götürür.

İslam’da asıl olan şüpheli şeylerden içtinap etmektir. Merkezi ezan sistemine cevaz veren fukâhanın yanında caiz görmeyen fakihlerin sayıları azımsanmayacak kadar çoktur. Dolayısıyla her caminin kendi ezanını okuması dinin şiarı olan ezanın ruhuna en uygun olanıdır. İbadet sevabına nail olmak içinde tavsiye edilen görüş budur. Ancak ezanın güzel sesli müezzinlerin marifetiyle okunması, bütün bir şehre toplu bir mesaj verilmek istendiğinde aynı anda verilmesi ve alanında uzman vaizlerle irşat faaliyetlerinin yürütülmesi gibi topluma faydası olan nedenlerden ötürü merkezi ezan sisteminin caiz olduğunu savunanların olduğunu söylemek mümkündür.

Ezanmatik vb. ses kayıtları aracılığıyla ezan okutmanın İslam’ın kültürüne aykırı olduğu İslami ruhtan uzak olduğu böyle bir uygulamanın da İslam tarihi boyunca meydana gelmediği göz önünde bulundurulduğunda ve İslam hukukçularının bu

⁶¹ Din İşleri Yüksek Kurulu, *Fetvalar*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İzmir, 2018, 164.

⁶² Ebû Ubeyde, Meşhûr İbn Hasan b. Mahmûd b. Süleyman, *el-Kavlü'l-Mubîn fî Ağtâi'l-Musâllîn*, yy. H.1409, 83.

mesele hakkında menfi görüşlerine istinaden bu tür cihazların kullanılmasının dinen caiz olmadığını söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA/REFERENCES

- Beğavî, Ebû Muhammed Hüseyin b. Mesud, (H. 1409) *Tefsîru'l Beğavî Meâlim et-Tenzîl*, Riyâd: Dâru et-Taybe.
- Buhârî, Ebî Abdillâh Muhammed b. İsmail, (2002) *Sahihu'l-Buhârî*, Beyrut: Dâru İbn Kesir.
- Buhûtî, Mansur b. Yunus b. İdris, *Ravzu'l-Murabbe' Şerhu Zâdu'l- Mustakne'*, Mektebetu eş-Şâmîle.
- Cezerî, A. (2008) *el-Fikhu 'alâ Mezâhibi'l-Erbeâ*, Beyrut: Dâru'l-Fikr.
- Çağlayan, A. (2019) *Asr-ı Saadetten Günümüze Ezan*, İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Çetin, A. (1995) "Ezan", *DİA*, İstanbul, c. XII, 36-38.
- Dimyâtî, Muhammed Şatâ, (2005) *İânetu et-Tâlibîn alâ Hal Elfâz Fethu'l-Muîn*, Beyrut: Dâru'l-Fikr.
- Din İşleri Yüksek Kurulu, (2018) *Fetvalar*, İzmir: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Ebû Davûd, Süleyman b. Eş'as b. İshak b. Beşir, (2015) *Süneni Ebî Davûd*, Riyâd: Dâru'l-Hadare.
- Ebû Ubeyde, Meşhûr İbn Hasan b. Mahmûd b. Süleyman, *el-Kavlu'l-Mubîn fî Ağtâi'l-Musâllîn*, (H. 1409) yy.
- Hattab, Muhammed b. Muhammed b. Abdurrahman el-Mâlikî el-Mağribî, (2010) *Mevâhibu'l-Celîl*, Dâru'r-Rıdvân.
- Hâzîmî, Sami b. Ferrâc b. İ'yd, (H.1422) *Ahkâmu'l-Ezân ve en-Nidâ ve'l-İkâmeti*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Mekke: Ümmü'l-Kurâ Üniversitesi.
- İbn Kudâme Ebu'l-Ferec, Şemsuddin Ebû'l-Ferec Abdurrahman b. Ebî Ömer b. Muhammed b. Ahmed, el-Makdisî, *Muğni Şerh'ul-Kebîr*, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabiyye, ts.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid Kazvinî, *es-Sünen*, Dâru İhyâ Kutubi'l-Arabiyye, ts.
- İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemalu'd-Din Muhammed b. Mükrim, (1956) *Lisânu'l- 'Arab*, Beyrut: Daru Sâdir.
- İbn Rüşd, Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Ahmed, (1971) *Bidâyetu'l-Müctehid ve Nihâyetu'l-Muktesid*, (5. Baskı), Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- İbnu'l-Hümâm, Kemaluddin Muhammed b. Abdulvahid es-Sivasî, (2003) *Fethu'l-Kadîr*, I. Baskı, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Îmrânî, Ebî'l-Hasan Yahya b. Ebî'l-Hayr b. Salim, *el-Beyân fî Mezhebi'l-İmâm eş-Şâfiî*, Mektebetu eş-Şâmîle.
- Kâsânî, Alauddin Ebûbekr b. Mesud, (2003) *Bedâi Senâi fî Tertîbi eş-Şerâi'*, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- Maverdî, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib el-Maverdî el-Basri, (2009) *el-Havi'l-Kebir*, (thk. Ali Muhammed Muavvaz-Adil Ahmed Abdülmevcûd), III. Baskı, Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Mavsîlî, Abdullah b. Mahmud b. Mevdûd, *el-İhtiyâr li Têlîl el-Muhtâr*, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- Merğînânî, Burhâneddin Ebu'l-Hasen Ali b. Ebû Bekr el-Fergânî, (t.y). *el-Hidâye Şerhu Bidâyetu'l-Mübtedî*, Beyrut: Dâru'l-Erkam.

- Mevsuâtü'l-Müyessere fî Fikhi'l-Kadâyâ el-Muâsira, "Hukmu'l-Ezân ân Tarîki'l-Museccel ve'l-Ezân el-Muvahhad", (Karar: 07.05.2021).
- Müslim, Ebû'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccac el-Kuşeyrî, (2006) *es-Sahih*, Dâru Taybe.
- Nevevî, Muhyiddin Ebu Zekeriya Yahya b. Şeref, (2011) *el-Mecmu' Şerhu'l-Mühezzeb*, II. Baskı, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Ömer Muhtar, A. (2008) *Mu'cemu Lugati'l-Ârabiyye el-Muasire*, Kahire: Âlemu'l-Kutub.
- Özpinar, Ö. (2020) *Ezanı Anlamak*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Remlî, Şemsuddin Muhammed b. Ahmed b. Hamza, (2009) *Nihâyetü'l-Muhtac ila Şerhi'l-Minhâc*, I. Baskı, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Rûyânî, Ebû'l-Mehâsin Abdulvahid b. İsmail, (1971) *Bahru'l-Mezheb fî Mezhebi'l-İmam eş-Şâfiî*, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l İlmiyye.
- Serahsî, Ebû Sehl Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed, (2008) *el-Mebsût*, Beyrut: Dâr'ul-Marife.
- Şâfiî, Muhammed b. İdris, (1993) *el-Ümm*, I. Baskı, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Şirâzî, Ebû İshak İbrahim b. Ali, (2001) *el-Mühezzeb fî fikhi'l-İmam eş-Şâfiî*, II. Baskı, Şam: Dâru'l-Kalem.
- Şirbînî, Şemsuddin Muhammed b. Hatip, (1997) *Muğni'l-Muhtâc ilâ Mârifet-i Elfâzi'l-Minhâc*, I. Baskı, Beyrut: Dârü'l-Mârife.
- Tirmizî, Ebî İsa Muhammed b. İsa, (1196) *el-Câmi'ul-Kebîr*, Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî.
- Zuhaylî, M. (2010) *el-Mu'temed fi'l-Fikhi eş-Şâfiî'ye*, I. Baskı, Şam: Dâru'l-Kalem.
<https://kamuexpress.com/haber/diyanetten-yeni-genelge-merkez-ezan-sistemi-40737>. <https://www.diyansen.org.tr/merkezi-ezan-ve-vaaz>.

Extended Abstract

The Provision of the Central Adhan System and EzanMatik in Islamic Law

Adhan is the most distinctive factor that distinguishes the religion of Islam from other religions. While in Judaism, a call is made with a trumpet and in Christianity with a bell, in Islam, a part of the human being is invited to serve God with his own voice. Adhan is a symbol of how to take a stand against a society and make war or peace with them. The call to prayer, which is the symbol of Islam, has been recited throughout history when it was legitimate and has survived to this day. The loud voice of adhan will continue to echo from the minarets of Islamic cities until the Day of Judgment.

Adhan is a form of worship like prayer and fasting, as it invites humanity to the light of revelation, away from darkness and darkness. The adhan must be recited by a living person, as it binds the person in every act of worship. Otherwise, the Muslim, who is obliged to worship, will be considered negligent because he abandoned the call to prayer that he was obliged to perform. In fact, if the situation continues like this without realizing the gravity of the situation, it will mean underestimating the call to prayer and will lead to expulsion of the person from the Islamic nation.

The main thing in Islam is to abstain from doubtful things. In addition to the jurists who allow the central adhan system, the number of jurists who do not consider it permissible

is considerable. Therefore, it is most appropriate for each mosque to recite its own adhan, which is in line with the spirit of adhan, which is the motto of its religion. This is the recommended view in order to attain the reward of worship. However, it is possible to say that the central adhan system is acceptable in its view that it provides benefits to the society, such as a beautiful harmony and the adhan recited by muezzins with beautiful voices.

In order to better understand the subject, the conceptual framework of adhan, its history, constitutionality, ruling, health conditions and the virtues of the muezzin were discussed. The issues on which the fuqaha agreed and disagreed regarding the ruling on adhan were examined together with the fuqaha's evidence. We observed that whether intention is a must or not while reciting the adhan is a condition according to Maliki and some Hanbali jurists, and therefore there is a disagreement among the scholars. As a result, it has been concluded that since the call to prayer is the motto of Islam, every step taken to underestimate the call to prayer will take the person out of the circle of Islam and that there should be respect for the call to prayer. Although the central adhan system is permissible, it has been concluded that it would be appropriate to take into account the opinions of those who do not favor the use of this system. It has been observed that it is unanimously accepted among the scholars that it is not permissible to recite the adhan from devices such as CDs, flash memory sticks and cassettes, which are also called adhanmatics.

Key Words: Islamic Law, Adhan, Device, Recording, Ruling.